

MEGEMLEKEZÉS HEVESY GYÖRGY HALÁLÁNAK 50. ÉVFORDULÓJÁRÓL

Radnóti Katalin
ELTE TTK Fizikai Intézet

Hevesy György 1885. augusztus 1-jén zsidó származású kikeresztelkedett családban született. Édesapja *Bischitz Lajos* hevesi földbirtokos, édesanyja *Eugenia Schossberger de Tonya* bárónő volt. Édesanyja családjának Hatvan közelében, Turán – egy *Ybl Miklós* által tervezett – nagystílű, hatalmas kastélya volt, amelyhez egy óriási park is tartozott. A turai általános iskola felvette Hevesy György nevét.

A család nevét édesapja változtatta Hevesyre, amikor nemességet kapott. Nyolcan voltak testvérek, öt fiú és három leány. A gyerekek nem jártak „ügynevezett” elemi iskolába, hanem magánúton tanultak. Ez gyakran 10-12 óra tanulást is jelentett, hiszen több nyelvet is tanultak: németet, angolt és franciát. Hevesy később a Piarista Gimnáziumban tanult és itt érettségizett, majd a budapesti Tudományegyetemen kezdte meg felsőfokú tanulmányait, ahová két félévet járt. Ezt követően Berlinben fél évig volt vegyész-mérnök-hallgató, majd átment a dél-németországi Freiburgba, és itt fejezte be egyetemi tanulmányait. Az itteni szerveskémiai tanszéken lett tanársegéd. Végül Zürichben 23 éves korában doktorált.

1910-től Karlsruheban dolgozott *Fritz Haber* (1868–1934), az ammóniaszintézis feltalálója mellett, aki 1911-ben Angliába küldte. Hevesy *Rutherford* (1871–1937) laboratóriumát választotta Manchesterben, amely tudományos karrierje szempontjából meghatározó helyszín lett számára. Kisebbs-nagyobb megszakításokkal 1911–1913 között dolgozott itt. Rutherfordtól származott az a feladat, amely későbbi Nobel-díjas felfedezéséhez, az izotópos nyomjelzéshez, elvezette.

Hevesy fontosnak tartotta a kapcsolatot a magyar tudományos közélettel is. 1911-ben honosította doktori oklevelét, 1913-ban habilitált, továbbá cikkeket írt, előadásokat tartott. Hazajött, és mint magyar állampolgár az első világháború alatt szolgálatot teljesített a monarchia hadseregében Besztercebányán és Nagytétényben. Az Állatorvosi Főiskola laboratóriumában dolgozott, amely abban az időszakban a hazai kémiai kutatások egyik meghatározó helyszíne volt.

A budapesti tudományegyetemen oktatói katedrát és tanszékvezetői kinevezést is kapott, de mire ez megtörtént, az már a Tanácsköztársaság idejére esett. Ennek bukása után furcsa körülmények között végülis távozott az országból. 1920-ban elfogadta *Niels Bohr* (1885–1962) meghívását Koppenhágába. Bohr meghívása 1920-ban Hevesy neki küldött levele alapján született, amelyben ezt Hevesy – félelmében virágnyelven ugyan – kifejezetten kérte. Bohr Hevesy Manchesterből ismerte, ahol együtt dolgoztak Rutherford laborjában. Koppenhágában így részt vett a Bohr Intézet megalapításában, és ott telepedett le. Ezt követően csak magánemberként, látoga-

tóba jött haza. 1924-ben megházasodott, a dán *Pia Riist* vette feleségül, akitől négy gyermeke született. Ezen időszak „terméke” a hafnium elem felfedezése. 1922-ben a Bohr-modell felhasználásával jutott el Hevesy az ismeretlen, 72. elem helyes meghatározásához, s az általa talált tulajdonságú új elemet Hafnia, Koppenhága latin nevéből nevezte el. A koppenhágai egyetemhez tartozó intézet honlapján kiemelt helyen szerepel Hevesy György és munkásságának ismertetése.

1926-ban ismét Freiburgban van, ahol elfogadta az egyetem katedráját és nyolc kellemes évet töltött itt, ahol a röntgenfluoreszcencia-analízis módszerét fejlesztette ki analitikai célokra. 1933-ban, *Hitler* hatalomra jutásakor távozott és tért vissza Koppenhágába. Itt dolgozta ki a neutronaktiváció módszerét analitikai célokra, és azért, hogy radioaktív izotópokat tudjon létrehozni a már korábban felismert nyomjelzéses technikához. A náciizmus elől innen is menekülnie kellett, Svédországba ment. Az 1943-as kémiai Nobel-díjat Hevesy 1944-ben kapta meg „a kémiai folyamatok kutatása során az izotópok indikátorként való alkalmazásáért”, ami együtt járt azzal, hogy felvehette a svéd állampolgárságot, amellyel – a háborús helyzetre való tekintettel – élt is. Egészen addig magyar útlevele volt. Gyermekei itt jártak iskolába, itt érettségiztek. Később, jóval a második világháború befejezését követően visszaköltözött szeretett városában, Freiburgba, és ott halt meg 1966. július 5-én.

A Nobel-díjon kívül számtalan kitüntetést kapott, sok akadémia választotta tagjává, több egyetem díszdoktorára volt, többek közt az Eötvös Loránd Tudományegyetemre és a Budapesti Műszaki Egyetemre is. 2001. április 11-én újratemették Budapesten, sírja a Nemzeti Pantheonban található a Kerepesi úti temetőben.

1932-ben Münsterben, a Bunsen-konferencia szünetében, balról jobbra: James Chadwick, Hevesy György, Elisabeth Heffter (Geiger felesége), Hans Geiger, Lise Meitner, Ernest Rutherford, Otto Hahn, Stefan Meyer, Karl Przibram.

